

Presidenttifoorumi 17.9.2009 – Lea Karjalainen

Työttömyys ja työllisyys

Arvoisa tasavallan presidentti ja hyvät kuulijat

EU:n valtiotukisäädökset puuttuvat kolmannen sektorin toimintaan lujalla kädellä. Työ- ja elinkeinoministeriö valmisteleekin lakiin julkisesta työvoimapalveluista muutoksia, jotka liittyvät EU:n valtiotukisäädösten toimeenpanoon ja koskevat palkkatuen myöntämisperusteita. Ministeriön valmistelussa palkkatukijärjestelmä muokataan kansalliseen lainsäädäntöömme ilman notifiointimenettelyä. Maassamme otetaan käyttöön työvoimapolitiikkaan ensi vuoden alusta *de minimis* -menettely, joka säätää työvoimanpalvelulakiin järjestöille myönnettävien valtion työllistämistukien määrän. Tuen määrä on ensi vuoden siirtymäkauden aikana 500.000/toimintajärjestö ja vuoden 2011 alusta 200.000/ 3 vuoden aikana. Valtion ja kuntien työjako pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa ei tule tämän lain myötä onnistumaan. Arviolta vaarassa on noin 10.000 pitkäaikaistyöttömien työ- ja toimintapaikkaa. Samalla tämä aiheuttaa yhdistysten lisäksi suuria leikkauksia säätiöiden ja työpajojen toimintaan; supistuksia tulee meidän lisäksi muiden muassa Katulähetyksen, SPR:n, Sininauhaliiton ja sosiaalisten yritysten toimintaan. Kuntien sakkomaksut Kelalle työmarkkinatuen puoliskosta tulevat nousemaan ja suurissa kunnissa tämä aiheuttaa muutoksia myös terveys- ja sosiaalimenoihin. Lisäksi kuntien toimeentulotukimenot tulevat nousemaan rajusti. Tuhannet pitkäaikaistyöttömät unelmoivat ainoastaan realistisesta työpaikasta, heidän ainoa toiveensa on päästä uudelleen samaan tukityöhön, jossa he ovat olleet jo neljä-viisi kertaa. Ministeriössämme ei tiedetä mitään toisen ministeriön alla tapahtuvaa.

Ehdotus: Suomi hakee vaikeasti työllistettävien ja pitkäaikaistyöttömien tukijärjestelmän ennallaan pysyttämiseksi notifiointimenettelyä. Mikäli komissio ei myönnä Suomelle erityispoikkeusta, tarvitsemme selkeät reunaehdot asetukseen siitä missä tapauksessa yhdistysten toiminta jää *de minimis*-asetuksen ulkopuolelle. Tarvitsemme selkeää ohjausta rajatapauksiin.

Etsiessäni tätä tilaisuutta varten tutkijoitten näkemyksiä niistä työttömyyden periytyminen rasitteita mitä vanhempien työttömyys jälkipolville aiheuttaa, ahdisti. Harri Jaskari toteaa ”Leipää ja lämpöä STKL 2008 kirjassa”. Kun katsomme kaikkia ikäluokkia 20-45 vuotiaista, yli 240.000 ihmisellä ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, virallisen tilaston mukaan 25-29 vuotiaista lähes 15 prosenttia ei ole suorittanut mitään tutkintoa. Rakennetyöttömyys ei ole vain laman jälkeinen tilanne, vaan uusia rakennetyöttömyyden ryhmiä syntyy joka vuosi. Köyhiksi luokiteltavia kansalaisia oli vuonna 2008 jo 650.000 ja köyhissä perheissä eläviä lapsia 134.000. Köyhien luku on kasvanut siitä edelleen jo sadallatuhanella. Työttömien köyhyyskierteeseen vaikuttaa monet asiat kuten yksinjäädäminen - usein työttömyydestä seuraa avo- tai avioero. Yhtenä syynä on ollut tarveharkintainen työmarkkinatuki, jonka toivomme poistuvan ensi vuoden alusta. Suomessa ei ole mitään muuta lakia, joka olisi aiheuttanut näin paljon avioeroja kuin tämä laki.

Ehdotus: Vuoden 2010 valtionbudjetissa varataan määrärahat harkinnanvaraisen työmarkkinatuen poistoon. Työmarkkinatuki tulee olla henkilökohtainen ja siihen ei saa vaikuttaa puolison, eikä muiden perheenjäsenten tulot kuten nyt. Budjettitarve on 13- 15 miljoonaa euroa.

Keskustellessani työttömien kanssa, heidän käsityksensä julkisista työvoimapalveluista on hyvin kielteinen. Työttömät on jaettu kolmen kerroksen väkeen. Nopeasti työllistyviä palvelee normaali kunnan vanhan ajan työvoimapalvelu. Seuraava vaihe on työvoimanpalvelukeskus, johon on keskitetty pitkäaikaistyöttömien palvelut. Työttömät sanovat:”Ken tästä käy saa kaiken toivon

heittää”. Kolmas ja viimeinen on työttömyysturvaetuuden menettäminen ja putoaminen lopullisesti toimeentulotuelle. Sieltä takaisin kiipeäminen on pitkä, joskin melkein mahdoton tilanne. Työministeriössä on selkeä veto menossa sen suhteen, että kaikki pitkäaikaistyöttömät, työmarkkinatukea saavat siirretään pikkuhiljaa kuntien toimeentulotukiluukulle. 5 kuukauden paluuehto karensien jälkeen on mahdoton saada ihmisillä, joilla muutoinkin työmarkkinoille sijoittuminen on vaikeaa.

Ehdotukseni on: Kaikki viranomaistahojen toimenpiteet, myös kuntouttava työtoiminta, kartuttavat 5 kuukauden paluuehtoa työmarkkinatuella ja näin mahdollistavat paluun takaisin niihin toimenpiteisiin, jotka edellyttävät työmarkkinatuen saantia. Ongelmia on myös maahanmuuttajilla. Oikeus työmarkkinatukipohjaiseen palkkatukeen ei synny, jos henkilö on sellaisissa toimenpiteissä, joissa työmarkkinatukilaskuri ei toimi.

Työttömien oikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa, ja vaikuttaa itseään koskeviin päätöksentekoihin on heikentynyt tultaessa 2000-luvulle. Työttömän on uudessa elämäntilanteessa mahdoton tietää niitä kanavia ja mahdollisuuksia mitä hänellä on, kun yrittää elämänsä loukusta pois. Työnhakusuunnitelma on vain kirjainmeri paperilla, ei mitään muuta. Usein siitä on pitkäaikaistyöttömälle enemmän haittaa kuin hyötyä. Voimattomassa elämäntilanteessa kurssimääräys tai työharjoittelupaikan osoituksesta voi olla seurauksena karenssipäätös, päättymätön karenssi, 5 kuukauden paluuehdon täyttäminen ja toimeentulotuen leikkaus, ja syynä on se, kun ihmiseltä puuttuu voimat, usko tulevaisuuteen. Olen lukenut välityömarkkinoiden kaavakkeita, joilla kartoitetaan ihmisten elämäntilannetta ja voin vain kuvitella miltä työttömästä tuntuu kun häneltä kysytään henkilökohtaisia kysymyksiä perhe-elämästä, parisuhteesta ja seksuaalisesta elämästä. ”Miksi sinulla ei ole vaimoa?”

Työnhakija-asiakkaille järjestetään infotilanteita, mutta asia ei olekaan niin yksinkertainen.

Ehdotukseni; Työhallinnon ihmisillä pitää olla oikeasti aikaa asiakkaan kuulemiseen, yhdessä asioiden pohtimiseen ja tavoitteena tulee olla, että mukana palveluissa olisi aina joku läheinen ihminen, joka ymmärtää työttömän elämän historian paremmin ja kokonaisvaltaisemmin kuin viranhaltija. Ihmisille tulisi asia tiedottaa selkeästi etukäteen.

Tapasin jokin aika sitten työttömien ryhmän, joissa kävimme läpi niitä tuntemuksia, mitä työttömällä on työttömyyden kohdatessa. Ihmiset sanovat, että kun menee voimat, niin ei jaksa kammata hiuksia tai laittaa kenkiä jalkaansa, ja työttömyyden jatkuessa voimat kuluvat peruselämän hallintaan. Työmarkkinatuen alhaisuus aiheuttaa sen, että ihmisten koko elämä pyörii selviämistrategian suunnittelussa. He ovat riippuvaisia toimeentulotuesta ja asumistuesta. Rahaa ei jää lasten syntymäpäivälahjoihin, joululahjoihin, puhumattakaan merkkifarkuista, joissa ikätoverit kävelee.

Ehdotukseni on: Nykylamasta huolimatta työmarkkinatukeen on saatava jälkeenjääneisyyden korjaus. Asiantuntijoiden laskelmien mukaan työmarkkinatuki nousisi jälkeenjääneisyyden korjauksella noin 10 euroa päivässä. Nosto poistaisi toimeentulotukiriippuvuutta ja edistäisi ajatusta yhden luukun periaatteesta. Se poistaisi myös kaksi samansuuruista etuutta yhdeksi etuudeksi; peruspäivärahan ja työmarkkinatuen. Väitteet siitä, että korotus merkitsisi ansioturvan kohtuuttoman nousun, on tilastollisesti vailla todellisia perusteita

Viime laman aikana ongelmien ennaltaehkäisyyn ei kiinnitetty tarpeeksi huomiota ja se on näkynyt muiden muassa työttömien perheiden lasten kasvavana pahoinvointina ja huostaanottoina. Tärkeimpinä ennaltaehkäisyvälineinä pidimme 90-luvun laman aikana ja jälkeen sitä, että yhteiskunta olisi turvannut työpaikan ainakin toiselle perheen huoltajista, joilla oli lapsia. Näin ei tehty vaikka me kentän ihmisinä tiesimme mitä tästä seuraa. Kymmenet tuhannet vanhemmat

paransivat taloudellisesta tilannetta 90-luvun laman aikana lisäämällä lapsia, valtion etuuxsin tuli kodinhoidontuki, joka auttoi muutoin ahtaalla olevia perheitä. Lapset syntyivät työttömien perheeseen. Meidän lapsemme ovat kasvaneet vähimmäisetuuksien, köyhyyden varjossa. Arjentyön kautta opittua, jokainen päivä kohtaamme uuden tarinan, ihmisten ongelmista jotka aina liittyvät toimeentuloon, vanhempien huoleen omien lasten syrjäytymisestä. 90-luvun laman huippuvuosina tehdyt lapset ovat nyt 15-17 -vuotiaita ja ovat oman aikuisuuden kynnyksellä ja useilla pallo ihan hukassa. Vanhempien sairastuessa seurauksena on ollut lasten huostaanotto. Työttömyyden ongelmat eivät ole yksin yksilöongelmia vaan ne laajenevat hyvin nopeasti koko perheen ja jopa koko suvun ongelmiksi.

Ehdotukseni; Valtion ja kuntien on huolehdittava siitä, että avo- tai aviopuolisoista ainakin toiselle taataan tukityöpaikka, ja mikäli perheessä on lapsia, tukityösuhteen on oltava pysyvä.

Tarvitsisimme työttömiä koskeviin lakeihin ihmisoikeussopimusten ja perustuslain hengen mukaiset ihmisoikeuksia kunnioittavat pykälät. Nykyisten lakien valmistelun lähtökohtana on se, että työtön ei ilman rangaistuksia suostu työhön eikä toimenpiteisiin. Lainsäädännössä on paljon korjattavaa, suurimmat pulmat liittyvät ihmisten eriarvoisuuteen palveluissa - palveluiden laatu vaihtelee paljon alueellisesti ja kuntakohtaisesti saman TE- keskuksen alueella. Ihmisistä tehdään syyllisiä oman elämän ahdinkoon, yleinen sanoma on: Kyllä jokaiselle löytyy työtä kun vain ihminen sitä haluaa. Saman tuomion ihmiset kohtaavat päivittäin, saman tuomion kuulevat meidän lapsemme piholla ja jopa koulussa. Olemme merkattuja.

Kysyttäessä työttömiltä itseltään mitkä tekijät ovat ne, jotka estävät heitä työllistymästä, nousee esille kolme merkittävää tekijää: Oman terveyden tilan ongelmat (45 prosentilla), heikkokoulutus (40 prosentilla) ja heikko työhistoria (20 prosentilla). Useilla heikon terveydentilan taustalla ovat alkoholi, ja ongelmat vuosien varrella vain kasvavat ja pahenevat ja niistä tulee korjaamattomia. Korjaamattomat vauriot tuovat mukanaan mielenterveysongelmat ja sen jälkeen ihmisten ainoa mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan on enää kolmannen sektorin toimintapaikat. Vaihtoehdot vaikeimmassa asemassa olevien ihmisten auttamiseksi ovat vähissä ja niistä viimeiselle sijalle jää kuntouttava työtoiminta. Keskusteltaessa kuntien päättäjien kanssa pitkäaikaistyöttömiin kuntien kohdistamista toimenpiteistä, olemme aina tilanteessa, jossa kunnat eivät näe vaihtoehtoja, eivätkä tunnista valtioapuja kun ne eivät ole korvamerkittyjä.

Ehdotukseni: Kuntien luottamusmiesten ja virkamiesten tietoisuuteen on STM:n saatettava, että laskennallisena valtioapuna kunnat saavat noin 5 euroa 7-63 vuotiaista kunnan asukasta kohden kuntouttavan työtoiminnan ja työttömien terveydenhoidon järjestämistä varten. Isoissa kunnissa tällä tehdään jo paljon.